

Dva Komersteinerova kipa iz Budinščine

Snježana Pavičić

Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

Izvorni znanstveni rad - 73 Komersteiner, I.

15. rujna 1992.

U sakralnoj zbirci Hrvatskog povijesnog muzeja nalazi se malen broj drvenih skulptura koje bi po svojim vrijednosnim dosezima mogle prezentirati ovu značajnu vrstu spomenika. Upravo zato je otkup⁽¹⁾ dvaju drvenih svetačkih kipova, čije tipološke, morfološke i stilske značajke nedvojbeno upućuju na krug radionice poznatog zagrebačkog kipara i drvorezbara Ivana Komersteinerja⁽²⁾ izuzetan prinos fundusu muzeja.

Kraća kataloška jedinica i bitne deskriptivne oznake ovih sada muzejskih, predmeta izgledaju ovako:

Tijekom 1992.godine fundus sakralne zbirke Hrvatskog povijesnog muzeja obogaćen je vrijednom akvizicijom dvaju drvenih svetačkih kipova, od kojih je jedan sa mlinskim kolom identificiran kao Sv. Kvirin. Oba kipa su u biskupskoj odori. Veličina i odnos pojedinih dijelova, posebno disproporcionalno velike glave ukazuju da su kipovi izvorno stajali na atici oltara. Vjerojatno je riječ o oltaru iz zagrebačke katedrale izrađenom za biskupovanja Martina Borkovića (1668-1687).

Stilsko-morfološke karakteristike, impostacija, elegantna pokrenutost, odnos tijela i draperije, te karakteristične fizionomije lica s naglašenim jabučicama, visokim čelom i istaknutim lukovima obrva nedvojbeno upućuju na krug Komersteinerove radionice.

Time autorica proširuje saznanje o aktivnosti tog izuzetnog majstora s kraja 17. stoljeća.

Sv. KVIRIN (QUIRINUS)

polikromirano drvo

visina 95 cm, širina 35 cm

iz kurije u Budinščini⁽³⁾

druga pol. 17. st.

radionica Ivana Komersteinerja

Hrvatski povijesni muzej, inv. br. 32170,

višestruko preslikana, otpadanje slikanog sloja⁽⁴⁾

SVETAC, bez oznaka i atributa

polikromirano drvo

¹ Za stručno mišljenje, brojne sugestije, te veliku podršku pri nabavi ovih kipova zahvaljujemo Doris Baričević, znanstvenoj savjetnici Arhiva za likovne umjetnosti.

² Potpuniji uvid u Komersteinerov opus s detaljnim navođenjem dokumentacije i literature (uglavnom izvori kaptolskog arhiva i kanonskih vizitacija) objavljen je u tekstu Ljerke Gašparović "O aktivnosti Ivana Komersteinerja u Hrvatskoj", Peristil, 18-19, Zagreb 1975-76, str. 61-90.

Bitno novije podatke o Komersteinerovoj djelatnosti u Hrvatskoj naznačila je Doris Baričević u predavanju "Barokna skulptura na Gradecu", 18. 11. 1992. u povodu programa znanstvenog skupa "Zagrebački Grdavec 1242.- 1850."

³ O Budinščini a) Đ. Szabo, Spomenici kotara Krapina i Zlatar, Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, 1914, str. 132. b) Đ. Szabo, Kroz hrvatsko zagorje, izdanje knjižare Vasić, str. 93. c) V. Marković, Barokni dvorci hrvatskog zagorja, Zagreb 1975, str. 98 d) D. Jakčin, Kurija na prodaju, Vikend, br. 1060, 16. 9. 1988. Iz spomenute literature i razgovora sa sadašnjom vlasnicom kurije u Budinščini saznajemo: Budinščina se spominje već 1234. kao Budindol, u 17. st. pripada protonotaru Ivanu barunu Zakmardiju de Diankovecz, potom posjed prelazi u ruke obitelji Horvath. G. 1886 kupuje ga trgovac Jakov Plache, a sin Lavoslav rasprodaje. Tada veći dio imanja i kuriju kupuje Martin Zabavnik. Njih nasljeđuje kći Linika Pecrik, a od 1933. vlasnica je unuka, Lidija Pecrik iz Zagreba.

visina 96 cm, širina 33 cm

iz kurije u BudiŃšćini

druga pol. 17. st.

radionica Ivana Komersteinera

Hrvatski povijesni muzej, inv. br. 32193

višestruko preslikana, otpadanje slikanog sloja

Kip je svetog Kvirina odjeven u biskupsku odoru s visokom mitrom na glavi i širokim pluvijalom s kukuljicom na leđima. U spuštenoj lijevoj ruci drži mlinsko kolo. Nalazi se na nižem konzolnom postamentu, u stavu suzdržane torzije i laganog kontrapostiranja. Težište je na desnoj nozi, nabori plašta i položaj tijela prate zamišljenu "S"-liniju, glava je u desnom tričetvrtnom profilu, a dugačka bujna brada naginje na suprotnu stranu. Prepoznatljive su oznake individualizacije i psihološke karakterizacije lica (sjetno, produhovljeno, odsutno, zamišljeno). Poledina kipa nije izdubljena, već je također oblikovana plitkim vertikalnim naborima.

1. I. Komersteiner (radionica?): Sv. Kvirin i svetac bez atributa (bl. Augustin), polikromirano drvo, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb (foto D. Baričević)

2. I. Komersteiner (radionica?): Sv. Kvirin, polikromirano drvo, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb (foto Velimir Ester)

Impostacija, ponajviše način kako se noge prepoznatljive srpasta obrisa, napose koljena, ističu pod mekanim naborima i tako cjelokupnom liku daju elegantnu plastičnu pokrenutost, te karakteristična fizionomija pravilno oblikovana lica s naglašenim jabučicama, visokim čelom, istaknutim lukovima obrva, pažljivo obrađenim valovitim pramenovima duge brade, što svojom dinamičnom pruživošću iskazuje izrazitu ekspresivnost, ukratko znalački odnos prema volumenu, - govori o sigurnoj pripadnosti ovoga kipa krugu Komersteinerove radionice.

Drugi kip sveca bez oznaka i atributa u svemu iskazuje veliku sličnost s kipom sv. Kvirina. Naročito je zanimljivo fizionomijsko otkrivanje lica bez brade s prilično realističnim tretmanom pojedinih dijelova (podbradak, obrisna linija profila lica, otvorena usta).

Veličina kipova i odnos pojedinih dijelova, primjerice disproporcionalnost relativno velikih glava s tijelima upozorava da su izvorno kipovi stajali na atici oltara. Najvjerojatnije se radi o oltaru što ga je za svog biskupovanja dao izraditi i postaviti u vanjsku sakristiju

3. I. Komersteiner (radionica?): Sv. Kvirin, polikromirano drvo, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb; detalj (foto Velimir Ester)

4. I. Komersteiner (radionica?): Sv. Kvirin i svetac bez atributa (bl. Augustin), polikromirano drvo, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb (foto Aleksandar Korka)

⁴ Stručnjaci Zavoda za restauriranje umjetnina konstatirali su da je za osnovnu konzervaciju tih kipova potrebno učiniti ove zahvate: dezinfekciju drva, podljepljivanje polikromacije i kredne podloge, uklanjanje preslika i starih lakova.

⁵ Za ovaj dragocjeni podatak kao i za izvore provenijencije oltara najljepše zahvaljujem dr. Doris Baričević

⁶ Ivan Krst. Tkalčić, "Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada", Zagreb 1885., str. 113.

Benger. *Annal. Ord. s. Pauli* II.p. 244. "Eidem basilicae amplum adiecit sacrarium ex scisso lapide, non sine magnis summarum expensis exstructum; illudque ara sub invocatione divorum Petri et Pauli apostolorum illustravit".

T. Kovačević, *Acta Capituli Antiqua*, Fasc. 101. nr. 60

⁷ Maksimilijan Vrhovac, *Deductio Actorum Visitae Canonicae per Excellentissimum Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Dominum Maximilianum Vrhovac Miseratione divinae episcopum Zagrebiensem* .... die 15 Januarii 1792. suae Clero Cathedrali in dictae et 11 Octobris 1794 terminatae. Nadbiskupski Arhiv Zagreb. Protokol Br. 205. (nije paginirano)

zagrebačke katedrale biskup Martin Borković.⁽⁵⁾ "Timotejer sagradjena sakristana postojala je u njezinom prvobitnom nacrtu do druge polovine XVII. vieka ili do biskup Martina Borkovića (1668-1687.) Ovaj bo da ju razširio je probiti otvor na istočnoj njezinoj strani, t.j. na onom mjestu, gdje je stajao prvobitni oltar sv. Petra Pavla, te joj pridodivao od tesana kamena cielu apsidu postaviv u nju drveni oltar na čast ovim dvim sv. apostolom".⁽⁶⁾

Prema opisu biskupa Maksimilijana Vrhovca iz 1792.⁽⁷⁾ na tom je oltaru bila mramorna menza i drveni retabl s slikom apostola Petra i Pavla kojoj su sa strane stajali pozlaćeni kipovi svetog Kvirina i blaženog Augustina. Na vrhu oltara bila je slika sv. Martina i povrh nj raspelo, te dva anđela koji su držali natpisnu ploču Martina Borkovića s latinskim natpisom "Praesulis hanc Ardor Martini Borkovich aram collocat, et pietas hanc Sacrae opus".

5. I. Komersteiner: sv. Joakim sa oltara sv. Marije Magdalene iz Gotalovca 1684. g., (foto D. Baričević)

6. I. Komersteiner: sv. Augustin sa predele oltara sv. Marije iz zagrebačke katedrale 1686-88, sada u kapeli sv. Doroteje u Jakovlju, (foto D. Baričević)

U oporuci biskupa Borkovića⁽⁸⁾ postoje također konkretni podaci koji govore o njegovim narudžbama i suradnji sa Komersteinerovom radionicom.

Tijekom vremena ovaj je oltar kao, nažalost, i mnogi drugi doživio sudbinu premještanja, te raznovrsna prekrajanja i spajanja pa je izgubljen trag njegove prijašnje cjeline. Tako su neki dijelovi, konkretno kipovi sv. Kvirina i blaženog Augustina (Kažotića?) nakraju završili kao ukrasni "visuljci" stubišta u Budinščini,, gdje ih je krajem 19. st. postavio tadašnji vlasnik kurije Martin Zabavnik.⁽⁹⁾

Terenska istraživanja i fotografija spomenutih kipova koje je u Budinščini već 1967. godine snimila Doris Baričević, te njihovo spominjanje u literaturi,⁽¹⁰⁾ kao i stilsko-morfološke analogije sa sličnim kipovima iz stare zagrebačke katedrale kakvi su primjerice kip sv. Joakima s oltara sv. Marije Magdalene⁽¹¹⁾ (1684.g.), kip sv. Luke Evandeliste s predele oltara sv. Ladislava (1688-90.),⁽¹²⁾ ili kipovi sv. Augustina i sv. Ambrozija s predele oltara sv. Marije (1686-88),⁽¹³⁾ potkrepljuju sve spomenute spoznaje o tim značajnim kipovima pa ih tako uvode u krug spoznaja o aktivnosti radionice Ivana Komersteinera.

7. I. Komersteiner: sv. Luka Evandelist, 1686-1690; sa predele oltara sv. Ladislava iz zagrebačke katedrale, sada u MUO, inv.br. 13748, (foto D. Baričević)

8. I. Komersteiner: sv. Ambrozije, sa predele oltara sv. Marije iz zagrebačke katedrale 1686-88; sada u kapeli sv. Doroteje u Jakovlju, (foto D. Baričević)

⁸ Metod Hrg, Oporuka biskupa Martina Borkovića (1667-1687), Croatica Christiana, 1986, br. 18, str. 66-87.

⁹ Za ove podatke i fotografije o tadašnjem smještaju kipova zahvaljujem gospođi Lidiji Pecrik, unuci Martina Zabavnika. Martin Zabavnik spominje se i kao donator obnove oltara u Sv. Križu Budinšćinskom, a Đ. Szabo je prilikom obilaska kapele 1913. g. zapisao kako se na predeli oltara nalazi ovaj zapis: "OBNOVLJEN GOD. 1918. TROŠKOM MARTINA ZABAVNIKA VLASTELINA U BUDINŠČINI" (D. Baričević, Pregled spomenika skulpture i drvorezbarstva 17. i 18. stoljeća u istočnom dijelu Hrvatskog zagorja, Ljetopis JAZU, knjiga 76, god. 1972., str. 302.)

¹⁰ D. Baričević, Pregled spomenika..., n. dj., str. 283-313 i str. 303.: "U obližnjoj kuriji u Budinšćini postoji oratorij koji spominje vizitacija iz 1786. g. s napomenom da je posvećen M. B. Žalosnoj i da pripada obitelji Vitez, a godine 1822. ističe vizitator da je taj oratorij -elegans totum depictum-. Od drvorezbarske opreme nije ništa sačuvano, ali se u kuriji čuvaju dva drvena kipa biskupa. Jednog od njih mlinsko kolo iskazuje kao sisačkog mučenika sv. Kvirina, dok je drugi bez oznaka i atributa.." (Vis. can. 1786, knj. 23/V, Vis. Can. 1822, knj. 28/X)

¹¹ Ovaj je oltar sada u Gotalovcu, a vjerojatno potječe iz zagrebačke katedrale, D. Baričević, n. dj., str. 289.

¹² Sada u Muzeju za umjetnost i obrt, inv. br. 13748

¹³ Sada u kapeli sv. Doroteje u Jakovlju.

Summary

TWO KOMERSTEINER SCULPTURES FROM BUDINŠČINA

In the course of 1992 the acquisition of two wood sculptures of saints enriched the holdings of the sacral collection of the Croatian Museum of History. The one portrayed with a mill-wheel was identified as St. Quirinus. Both figures are portrayed as wearing bishop's habits. The size and relations of certain parts of the sculptures, especially the disproportionately large heads, indicate that the sculptures originally stood on an altar attic. The altar was probably the one from the Zagreb cathedral, done during the time Martin Borković was bishop (1668-1687).

The stylistic and morphological characteristics, the relation between the sculpture and its surroundings, the elegant motion, the relation between the body and the drapery, and the characteristic physiognomy with the emphasized cheekbones, high forehead and emphasized eyebrow lines indicate that these works undoubtedly originated from Komersteiner's workshop.

The author has thus expanded on the knowledge of the activities of this extraordinary late 17th century master.